

Zkušenosti učitelů při řešení výchovných problémů u dětí se syndromem ADHD

Eva Baťová

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Eva BAŤOVÁ

Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

**Téma práce: Zkušenosti učitelů při řešení výchovných problémů
u dětí se syndromem ADHD**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretické části – pojmosloví

Zpracování teoretické části – specifikace problému

Zpracování metodologie výzkumu

Zpracování výzkumu – realizace

Doporučení pro praxi

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

JURCOVIČOVÁ D., ŽÁČKOVÁ H. Máte neklidné, nesoustředěné dítě? : metody práce s dětmi s LMD (ADHD, ADD) především pro učitele a vychovatele. Praha: D + H, 2007, ISBN 978-80-903-869-1-4

REIFOVÁ S. F. Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-287-4

SERFONTEIN G. Potíže dětí s učením a chováním. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-315-3

TRAIN A. Specifické poruchy chování a pozornosti. Praha: Portál, 1997, ISBN 80-7178-131-2

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **18. února 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **15. května 2009**

Ve Zlíně dne 18. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 4.5.2009

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělěčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může za zveřejnění práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnožebny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělení svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z vydělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši vydělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zaměřuje na výchovné problémy u dětí se syndromem ADHD. První část práce popisuje příčiny výskytu syndromu ADHD u dětí, projevy chování u dítěte trpícího touto poruchou a dále výchovné problémy u dětí se syndromem ADHD v rodinném i školním prostředí. V závěru první části práce jsou pak charakterizovány možné způsoby reedukace dítěte se syndromem ADHD. Druhá část práce je věnována výzkumu ve školním prostředí, který je zaměřen na zjištění zkušeností učitelů s výchovnými problémy u dětí se syndromem ADHD.

Klíčová slova: syndrom, ADHD, porucha, výchovný problém, učitel, reedukace

ABSTRACT

This bachelor thesis focuses on the educational problems of children with ADHD syndrome. The first part of the thesis describes the causes of the occurrence of ADHD syndrome of children, symptoms of conduct of child suffering from this disorder and educational problems of children with ADHD syndrome in a family and school. At the end of the first part of the work are described possible ways of reeducation of children with ADHD syndrome. The second part of the work is devoted to the research in the academic environment, which is focused on finding the experience of teachers with educational problems of children with ADHD syndrome.

Keywords: syndrome, ADHD, disorder, educational problem, teacher, reeducation

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Štefanovi Chudému, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, poskytnutí cenných rad a připomínek při jejím zpracování, a za ochotu a čas, který mi věnoval.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 PORUCHA POZORNOSTI SPOJENÁ S HYPERAKTIVITOU (ADHD)	12
1.1 DEFINICE ADHD.....	12
1.1.1 Klasifikace syndromu ADHD	13
1.2 PŘÍČINY VÝSKYTU SYNDROMU ADHD	14
1.2.1 Statistické údaje o výskytu syndromu ADHD	15
1.3 PROJEVY CHOVÁNÍ U DÍTĚTE SE SYNDROMEM ADHD	15
2 VÝCHOVNÉ PROBLÉMY U DĚTÍ SE SYNDROMEM ADHD	17
2.1 VYMEZENÍ POJMU VÝCHOVA	17
2.1.1 Sebevýchova	17
2.1.2 Výchovný proces.....	18
2.2 VÝCHOVNÝ PROBLÉM	18
2.3 TYPOLOGIE VÝCHOVNÝCH PROBLÉMŮ	18
2.4 VÝCHOVNÉ PROBLÉMY U DĚTÍ SE SYNDROMEM ADHD V RODINNÉM PROSTŘEDÍ.....	19
2.4.1 Řešení výchovných problémů u dětí se syndromem ADHD v rodinném prostředí	20
2.5 VÝCHOVNÉ PROBLÉMY U DĚTÍ SE SYNDROMEM ADHD VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ.....	22
2.5.1 Řešení výchovných problémů u dětí se syndromem ADHD ve školním prostředí.....	22
2.5.2 Prevence problémového chování dětí se syndromem ADHD ve školním prostředí.....	23
2.6 REEDUKACE DÍTĚTE SE SYNDROMEM ADHD	25
II PRAKTICKÁ ČÁST	28
3 ZÁKLADNÍ INFORMACE O VÝZKUMU	29
3.1 METODIKA VÝZKUMU	29
3.2 VYMEZENÍ KLÍČOVÝCH POJMŮ VÝZKUMU	30
3.3 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	30
3.3.1 Dílčí výzkumné problémy.....	30
3.4 CÍLE VÝZKUMU	31
3.4.1 Dílčí cíle výzkumu	31
3.4.2 Výzkumný vzorek	31
3.4.3 Výzkumné metody a techniky.....	34
3.5 POPIS VÝZKUMU	34
3.5.1 Časový plán a harmonogram výzkumu.....	35
4 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT Z HLAVNÍHO VÝZKUMU	36

5	ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	47
6	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	48
	ZÁVĚR.....	49
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	50
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	52
	SEZNAM OBRÁZKŮ	53
	SEZNAM TABULEK.....	54
	SEZNAM PŘÍLOH.....	55

ÚVOD

Děti, jejichž život zasáhne nějaká porucha či jiná odchylka od normy, stále přibývá a je třeba jim věnovat dostatečnou pozornost.

Téma týkající se problematiky syndromu ADHD nebo-li poruchy pozornosti spojené s hyperaktivitou jsem si pro svou práci zvolila pro to, abych lépe pochopila způsob života nejen dětí trpících touto poruchou, ale také osob žijících v jejich bezprostřední blízkosti.

Spousta z nás vidí za syndromem ADHD pouze neposlušné dítě. Co se ale za tímto pojmem skutečně skrývá a jaké starosti to přináší rodičům a okolí takového dítěte, už vidí jen málokdo.

V první kapitole teoretické části mé práce se zaměřuji na vysvětlení pojmu ADHD a jeho klasifikaci dle Světové zdravotnické organizace (WHO). Dále jsem zde soustředila svou pozornost na příčiny výskytu syndromu ADHD u dětí a projevy chování ovlivněné touto poruchou.

Druhá kapitola je věnována výchovným problémům u dětí se syndromem ADHD. Nejprve vymezuji pojem výchova, teprve poté se zabývám problematikou výchovných problémů u dětí se syndromem ADHD v rodinném i školním prostředí. Tuto část práce jsem také doplnila o možnosti řešení výchovných problémů u dětí trpících poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou. Na závěr kapitoly se zmiňuji o prevenci problémového chování u těchto dětí ve školním prostředí a s tím spojené reedukaci.

Na teoretickou část práce navazuje část praktická, která je zaměřena na výzkum.

V této části podávám základní informace o výzkumu, mezi něž patří stanovení metodiky výzkumu, vymezení výzkumného problému a určení cílů výzkumu. V závěru praktické části se věnuji popisu výzkumu.

Na předchozí část výzkumu potom navazuje zpracovaná analýza a interpretace dat z uskutečněného výzkumu.

Celý výzkum v praktické části práce je shrnut v jeho závěru a doplněn o doporučení pro praxi.

Cílem mé práce je stručný a výstižný popis problematiky, nikoliv zdlouhavé výpisy termínů. Proto nepracuji s úplným terminologickým materiálem v kontextu, ale pouze s jeho základním výčtem.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PORUCHA POZORNOSTI SPOJENÁ S HYPERAKTIVITOU (ADHD)

1.1 Definice ADHD

Definicí syndromu ADHD (Attention Deficit Hyperactive Disorder) nebo-li poruchy pozornosti spojené s hyperaktivitou existuje hned několik.

Podle Barkleyho (1990) se jedná o poruchu postihující dítě v průběhu jeho vývoje, která se projevuje nadměrnou nepozorností, zvýšenou aktivitou a impulzivitou. Přesto, že se tyto odlišné znaky chování mohou v průběhu vývoje dítěte zmírnit, označuje je spíše za chronické (In Zelinková, 2003).

Elliot, Place (2002) uvádí, že syndrom ADHD u dítěte způsobuje trvalé obtíže s udržením pozornosti a roztržité chování.

Dalším vysvětlením pro syndrom ADHD je, že se jedná o onemocnění vyskytující se již v prvních letech života dítěte a může přetrvávat až do jeho dospělosti. Takové dítě potom nemá kontrolu nad svým chováním a často se u něj vyskytují další symptomy¹.

Syndrom ADHD je z řad veřejnosti také vnímám jako porucha, u níž se dostává do popředí zájmů především charakteristika chování dítěte s poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou, nikoliv příčina, která tyto typické projevy chování způsobuje².

Přesto, že názorů různých odborníků i veřejnosti na problematiku syndromu ADHD je v literatuře zachyceno nespočet, všechny jsou si podobné v tom, že označují dítě postižené touto poruchou za neobvykle živé, vyžadující speciální přístup k výchově a jeho cestě k dospělosti.

¹ TIMSIS, a Sokrates Comenius II. 1 Project (2004-2007); <http://hospitalteachers.eu-timsis/index.php?id=1369&L=8>

² Kolektiv autorů; *Náměty pro reedukační a artefietickou práci s dětmi se specifickými poruchami učení a syndromem ADHD*; projekt „Nechci stát na okraji“. Pedagogicko psychologická poradna Plzeň, 2008: <http://pppdomazlice.webnode.cz/news/namety-pro-specialne-pedagogickou-a-artefietickou-napravnou-cinnost-brozura/>

1.1.1 Klasifikace syndromu ADHD

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10), jejímž patronem je Světová zdravotnická organizace (WHO), řadí syndrom ADHD do „oddílu F90-F98 - Poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a v dospívání. Bližší klasifikace hodnotí syndrom ADHD jako hyperkinetickou poruchu označenou F90“³.

Americký diagnostický manuál standardů (DSM-IV) řadí syndrom ADHD do čtyř podskupin, pro které jsou charakteristické následující problémy:

- Problém s udržení pozornosti ve škole. Takové dítě dostane od učitele úkol a namísto jeho plnění si hraje s různými předměty, či dokonce chodí po třídě a vyrušuje ostatní děti.
- Problém s kázní. Tento problém se objevuje zejména v rodinném prostředí, kdy je dítě neposlušné a zbrojí proti jakýmkoliv připomínkám svých rodičů. Také časté rozpory se svými sourozenci nejsou žádnou výjimkou. Problémy tohoto typu jsou tím umocněny, pokud je dítě vychováváno pouze jedním z rodičů, či žije v dysfunkční rodině.
- Problém s chováním je obdobný problému s kázní. Avšak zatímco problém s kázní v rodině často zapříčiní rodina sama, problém s chováním, které se nejčastěji projevuje tak, že se dítě staví do opozice a jeho chování je nevhodné, způsobuje porucha dítěte, tedy syndrom ADHD.
- Problém chování v důsledku zvýšené hyperaktivity. Problém tohoto druhu provází dítě na každém jeho kroku. Dítě je ve svém jednání zbrklé a nadměrně živé.

Tuto podskupinu typickou problémy hyperaktivity u dítěte dále DSM-IV dělí na:

1. Děti, jejichž matky měly problémový porod. V důsledku těchto komplikací se dítě pomaleji vyvíjí a mnohdy se u nich zvýšená živost projevuje záchvaty aktivity.

³ Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů; Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha, 2008: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

2. Děti, jejichž zvýšená aktivita je přisuzována různým druhům potravin, na které mohou mít v průběhu života zvýšenou citlivost či dokonce alergii.
3. Děti, které v průběhu jejich dospívání provází některé či všechny výše zmíněné projevy, přesto nelze důvody pro jejich chování charakterizovat (Elliot, Place, 2002).

1.2 Příčiny výskytu syndromu ADHD

Na příčinách vzniku určité abnormality se odborná veřejnost zpravidla neshoduje, neboť faktorů, které mohou být činiteli, je nespočet. A tak se i u zkoumání příčin výskytu syndromu ADHD, v dnes jinak velmi vyspělé lékařské vědě, stále objevují otazníky.

Jak uvádí Riefová (1999), příčiny výskytu syndromu ADHD dosud nebyly zjištěny. Přesto, že se stále více lékařů a odborníků domnívá, že zde může hrát značnou roli dědičnost či biologické faktory, do určení přesné příčiny se pouštět nechtějí. Přesto si vyčítajícím rodičům, kterým se narodilo dítě se syndromem ADHD, troufají tvrdit, že za tuto poruchu u svého potomka nenesou žádnou zodpovědnost.

Možnými příčinami výskytu ADHD tedy mohou být:

- genetické předpoklady, neboť bylo prokázáno, že se s tímto syndromem potýkají v některých rodinách i opakovaně,
- biologické či fyziologické proporce, k nimž se přiklání většina lékařů a odborníků. Syndrom ADHD totiž shledávají jako neurologickou poruchu,
- další možnou příčinou může být i komplikovaný porod či těhotenství a s ním spojené užívání návykových látek,
- chemicky znečištěné životní prostředí,
- v neposlední řadě také životospráva dítěte ovlivněna zčásti i různými alergiemi na potraviny. Na prokázání této skutečnosti však vědcům stále chybí dostatek důkazů (Riefová, 1999).

Podle Laniado (2004) je problém v okolí, které obklopuje dítě se syndromem ADHD. Toto dítě díky své živosti vyžaduje stejnou aktivitu i od svých nejbližších. Pokud však tyto osoby přistupují k dítěti s ADHD a jeho potřebám laxně, není divu, že se dítě snaží získat jejich přízeň.

1.2.1 Statistické údaje o výskytu syndromu ADHD

Stejně tak, jako určení příčin vzniku syndromu ADHD, v předchozí kapitole, si troufám tvrdit, že přesné statistické údaje o výskytu této poruchy neexistují.

Spousta lidí totiž stále netuší, co to vlastně syndrom ADHD je. Z toho vyplývá, že takový člověk, rodič, nedokáže u svého dítěte syndrom ADHD rozpoznat. V opačném případě, zjistí-li, že jeho dítě trpí poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou, nemusí nutně navštívit psychologa či pedagogicko psychologické centrum, ve kterém by dítěti syndrom ADHD diagnostikovali a písemně potvrdili. Domnívám se, že právě z těchto center odchází převážná většina statistických údajů či dat, se kterými se dále pracuje.

„Syndrom ADHD se mnohem častěji vyskytuje u chlapců než u děvčat. U nich se projevuje spíše porucha pozornosti bez hyperaktivity (ADD).

Odborníci udávají, že 3 – 10 % dětí bývá postiženo ve školním věku. V odborné literatuře se často uvádí číslo o něco menší. V České republice je postiženo touto poruchou několik desítek tisíc dětí školního věku⁴.

Statistické údaje o výskytu ADHD mohou být také odlišné tím, ve které zemi, na kom a pod jakými kritérii se průzkum prováděl. Celosvětové měřítko udává, že se syndrom ADHD vyskytuje u 1-5 % populace. Průzkum, při němž bylo použito diagnostických kritérií (DSM-IV), udává vyšší počet výskytu ADHD, zatímco dle MKN-10 jsou tyto údaje nižší. Přes to i zde průzkumy uvádí, že syndrom ADHD postihuje převážně chlapce, snad i pro to, že jej lze u chlapců lépe rozpoznat (Munden, Arcelus, 2002).

1.3 Projevy chování u dítěte se syndromem ADHD

Lékaři a odborníci se shodují, že typickými projevy pro syndrom ADHD jsou zejména nepozornost, zvýšená aktivita a impulsivnost.

⁴ ŠKVOROVÁ, J.; ŠKVOR, D. *Proč zlobím?: Lehká mozková dysfunkce LMD/ADHD*. Praha: TRITON, 2003, s. 11. ISBN 80-7254-407-1

- Nepozornost spočívá z pohledu odborníka v tom, že dítě nevydrží delší dobu u jedné činnosti, ať už se jedná o úkoly od dospělých či hry.
- Zvýšená aktivita, nebo-li hyperaktivita, která se vyznačuje vysokým tempem fyzické činnosti. Dítě je neklidné, poposedává či neustále pobíhá po místnosti.
- Impulsivnost u dítěte se syndromem ADHD spočívá v jeho jednání. Dítě jedná zbrkle a nedomýšlí důsledky, proto je také velmi často tímto jednáním vystavováno nebezpečí (Elliott, Place, 2002).

Podle Riefové (1999) se u dítěte se syndromem ADHD projevuje zvýšená míra aktivity tak, že dítě sebe samé nenechá v klidu, ať už je v neustálém pohybu, poposedává na židli, či si neustále s něčím hraje.

Impulzivitu shledává v tom, že dítě neustále vyrušuje, skáče ostatním do řeči, a nepromýšlí své jednání v tom smyslu, že se pouští do zdánlivě nebezpečným činností.

Typickým projevem nepozornosti je pak problematický přechod z činnosti na jinou, jednání se sklony k agresivitě a sociální nestabilita (Riefová, 1999).

Určení typických projevů chování, na jejichž základě lze u dítěte diagnostikovat syndrom ADHD, je zejména úkol pro odborníky. Z mého pohledu, tedy z pohledu laika, je téměř nemožné označit tyto projevy za projevy syndromu ADHD, neboť mám za to, že je dané chování v souladu s věkem dítěte a očekávám, že postupným vývojem se budou tyto projevy chování zmírňovat či ustupovat.

2 VÝCHOVNÉ PROBLÉMY U DĚTÍ SE SYNDROMEM ADHD

2.1 Vymezení pojmu výchova

Stejně široce, jako syndrom ADHD, chápou odborníci také pojem výchova.

Pelikán (1995) vnímá člověka jako ojedinelou bytost, jehož osobnost se svévolně utváří na základě genetických informací a působením vnějších vlivů prostředí, ve kterém žije. V souvislosti s tímto procesem se vyvíjí a utváří jeho chování a vystupování. O výchově hovoří tehdy, kdy je působícím jedincem tento přirozený proces narušen s cílem změnit či formovat utváření osobnosti člověka.

Pro Ondrejko (1998) zase „výchova znamená:

1. morální a intelektuální výcvik, rozvíjení mentálních složek charakteru člověka, kultivace složek osobnosti,
2. sociální technika ovlivňování lidského chování tak, aby bylo v souladu s převládajícími vzory sociální interakce a organizace,
3. záměrný a organizovaný přenos požadovaných dovedností a hodnot z jedince na jedince nebo skupiny,
4. interakční proces, který probíhá mezi vychovatelem a vychovávaným v určitém sociálním prostoru a čase,
5. aktivity a opatření, které jsou cílevědomě zaměřené na ovlivňování osobnosti a které mají stanovené cíle,
6. proces vědomé a řízené socializace“ (In Kraus, Poláčková a kol., 2001, s. 56).

2.1.1 Sebevýchova

Sebevýchovou se rozumí jakási snaha jedince o lepší „já“.

Základem pro sebevýchovu je proces sebepoznání nebo-li sebereflexe, kdy člověk byť vědomě konfrontuje sebe a své názory spolu s dalšími lidmi a jejich myšlenkami. Tyto situace pomáhají člověku uvědomit si, kdo je a kým chce být (Pelikán, 1995).

2.1.2 Výchovní proces

Výchovní proces lze označit za snahu působícího jedince ovlivnit danou životní situaci, ve které se člověk nachází, tak, aby působila pozitivně na rozvoj jeho osobnosti.

Působícím jedincem je zpravidla pedagog, jehož snaha může být vyjádřena přímo, tedy „přímým výchovným působením“, kdy na žáky klade požadavky s předem stanovenými cíli. Žáci se tak ocitají v situaci, kdy pedagog celou jejich činnost řídí, ovlivňuje jejich rozhodování a prakticky jim neopouští žádný prostor pro seberealizaci.

O „nepřímém pedagogickém působení“ hovoříme tehdy, nejsou-li činnosti žáků přímo vymezeny a řízeny, je však na ně výchovně působeno „prostřednictvím žákovské skupiny nebo kolektivu“. Jedná se o jakousi volnou či přirozenou formu „řízení učení člověka“.

Oba tyto typy výchovního procesu mají zastání, jak u dětí mladšího věku, které ještě nejsou schopny samostatného formování osobnosti, tak i u adolescentů, kterým naopak přímé vychovávání nabourává jejich představu o sebevýchově (Pelikán, 1995, s. 70-71).

2.2 Výchovní problém

Syndrom ADHD je odjakživa spojován i s poruchou chování, která se v tomto případě projevuje zejména krádežemi, lhaním a záškoláctvím. Tyto asociální aspekty bývají často umocněny dysfunkční rodinou, ve které dítě vyrůstá (Elliot, Place, 2002).

Také výše zmíněné projevy chování u dítěte se syndromem ADHD již mohou být s postupem času signálem pro začínající výchovní problémy.

Výchovní problém u dítěte lze označit za jeho osobní problém. Je tedy třeba mít pro takového jedince značnou dávku pochopení a tolerance (Valentová In Kyriacou, 2005).

Nesprávně řešený nebo neřešený výchovní problém snadno dosáhne značných rozměrů, které později mohou být důvodem pro vznik patologického chování v důsledku nezvládnutí výchovy takového jedince.

2.3 Typologie výchovných problémů

Výchova není jednoduchým úkolem, jak pro rodiče, tak i pro profesionální vychovatele. Obzvláště když se jim do cesty postaví problémy, které se dělí na:

- Problémy obvyklé tedy snadno očekávané. Na tento typ problémů je zpravidla člověk připraven a tak zvládne najít řešení, ať už čerpáním znalostí z literatury, či zkušeností z praxe a jeho okolí. Takovými problémy mohou být např. neplnění domácích úkolů, časté absence ve škole, aj.
- Problémy neobvyklé, nečekané, tedy ty, na které se člověk nedokáže předem připravit, a které vyžadují specifický přístup, odbornou pomoc či poradenství. Za tyto výchovné problémy je označována např. šikana, zneužívání návykových látek aj.

Původ vzniku výchovných problémů může být v rodině, ve škole a okolí (Chudý, 2006).

Výchovným problémem by se dalo také nazývat chování dítěte, které se nějakým způsobem odchyluje od normy.

K chování, jež se jeví jako problémové, se dítě nejčastěji uchyluje pro svůj nesouhlas a boj proti výchovným metodám dospělé osoby. V souvislosti s častými vzdory dítěte se u něj posléze začíná projevovat značná frustrace, která bez okamžitého řešení plynule přechází v agresivní jednání (Zášková, 1985).

2.4 Výchovné problémy u dětí se syndromem ADHD v rodinném prostředí

Spousta rodičů je ze zprávy o syndromu ADHD u svého dítěte nešťastných. V první řadě zaváhají, zda vůbec dokáží zvládnout výchovu tak živého dítěte a také je napadne, co všechno budou muset pro svou ratolest obětovat.

Rodiče mají často pocit, že je jejich dítě zodpovědné za ztrátu přátel, známých a v neposlední řadě i partnera. Také se ve většině případů domnívají, že již na svém dítěti vyzkoušeli všechny možné doporučené postupy a praktiky, přesto se dítě stále chová nezvladatelně. Existuje i řada méně otevřených rodičů, kteří naopak nehovoří o svých strastech s dítětem (Škvorová, Škvor, 2003).

O výchovných problémech u dětí se syndromem ADHD můžeme hovořit tehdy, když se začínají projevovat záchvaty vzteku (např. jsou agresivní vůči jiným dětem, rozbíjí hračky). Z překážek a omezení od dospělých bývají tyto děti často frustrované a hůře se s vzniklou situací vyrovnávají. Takové chování potom působí na okolí jako projev nevychovanosti a nezvládnuté výchovy ze strany rodičů. Rodiče toto mínění druhých nesmírně trápí, jelikož se necítí mnohdy vinni za způsob jednání svého dítěte. Často také vznikají

v rodině hádky a vypjaté situace vycházející z výměny názorů na správné vedení a výchovu dítěte (Jurcovičová, Žáčková, 2007).

2.4.1 Řešení výchovných problémů u dětí se syndromem ADHD v rodinném prostředí

Snad každého rodiče vychovávajícího zlobivé dítě neustále napadá otázka: Co mám s ním dělat? či Co pro něj mohu udělat? O to víc je celá záležitost umocněna, jedná-li se o dítě se syndromem ADHD, mající specifické potřeby a vyžadující speciální přístup rodičů.

Pár možností, jak řešit výchovné problémy dítěte s ADHD v rodinném prostředí, naštěstí existuje.

- Dítě zejména od svých rodičů vyžaduje projevy lásky, více pochval a co nejméně výčitek, vyjádření důvěry v něj tím, že se budou moci podílet na snadnějších domácích pracích a v tom všem tkví celková podpora dítěte rodiči. Dítě díky tomu nabude zdravého sebevědomí, přestane být frustrované z nevydařených skutků a bude jej hřát láska svých rodičů.
- Dítě s ADHD nemá dostatečnou a očekávanou kontrolu nad svým chováním a jednáním, proto je nezbytné, aby jeho rodiče byli ve své výchově důslední a vzbuzovali u dítěte značnou autoritu. Rodiče však musí dítěti dávat jasné pokyny s okamžitou zpětnou vazbou, a dbát na to, aby u nich obou a dalších osob výchovně působících na dítě, panovala shoda. Tímto svým přístupem dají dítěti pocit bezpečí a pomohou mu získat pevnější půdu pod nohama.
- Když se dítě chová třeba i krátkou dobu tak, jak se po něm požaduje či očekává, mělo by za to být také odměněno. Způsob odměňování může být pro dítě motivujícím prvkem.
- Dítěti s poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou je nutné dát dostatečný prostor pro jeho aktivitu. I časté přestávky mezi učením mu mohou dopomoci k tomu, aby se pak lépe soustředilo.

- Při plnění školních povinností, jako je např. psaní domácích úkolů, je třeba nechat dítě v klidu, odstranit z jeho blízkosti co nejvíce rušivých elementů a soustředit se pouze na způsob plnění podstatných věcí⁵.

Pro rodiče, kteří si uvědomí či konečně připustí, že své hyperaktivní dítě nedokáží zvládnout sami, se také nabízí vcelku široká škála odborné či jiné pomoci.

Když opomenu formu řešení problémů s dítětem farmakologií, nabízí se pomoc psychologa. Sama totiž neshledávám léčbu léky za příliš vhodnou. Osobně bych tedy dala přednost pomoci odborníka, který dokáže pracovat jak s dítětem tak i s jeho bezradnými rodiči. Tato forma pomoci a vzájemné spolupráce může být zejména pro dítě velkým přínosem.

Úkolem takového psychologa je především pomoci či poskytnout radu dítěti i jeho rodičům. Předností této léčby je, že odborník pracuje přímo s jejich myšlenkami, pocity, chováním i sebedůvěrou (Munden, Arcelus, 2002).

Rodiče dítěte se syndromem ADHD mají dále možnost obrátit se na terapeuta, který se specializuje na rodinnou terapii.

Rodinní terapeuti považují výchovné problémy u dítěte s ADHD za problém celé rodiny nikoliv jeho samotného. Od této teorie se odvíjí i jejich činnost. Za příčinu vzniklých problémů považují špatnou komunikaci mezi dítětem a členy rodiny. Podstatou jejich terapie je individuální práce s každým z nich (Škvorová, Škvor, 2003).

Další podstatnou pomocí či oporou pro rodiče dítěte s ADHD mohou být jejich příbuzní, tedy širší rodina. Rodiče jsou sice v tomto ohledu trochu zdrženlivější, váhají, zda žádat ostatní rodinné příslušníky o pomoc. Cítí se zahanbeni, že nezvládají výchovu svého dítěte. Když však dokáží svým příbuzným lépe objasnit problematiku ADHD a umožní jim tak porozumět celé jejich svízelné situaci, pomoc z jejich strany může přijít v pravou chvíli a být pro ně neocenitelná (Munden, Arcelus, 2002).

Rodičům také může pomoci sejít se a popovídat si s rodinami majícími stejný problém. Svěřování se cizím lidem, avšak se stejným problémem, nemusí být pro ně zrovna ožeha-

⁵ TIMSIS, a Sokrates Comenius II.1 Project (2004-2007); Teacher in-service training material concerning pupils with serious and chronic illness in both regular and hospital attached schools:

<http://hospitalteachers.eu-/timsis/index.php?id=1369&L=8>

vou záležitostí, jak návštěva odborníka, obzvláště když nabudou pocitu, že v tom nejsou sami.

2.5 Výchovné problémy u dětí se syndromem ADHD ve školním prostředí

„Děti s ADHD mívají pro svou nepozornost, hyperaktivitu, impulzivitu a jejich důsledky, často potíže ve škole. Mohou se u nich vyvinout i přidružená onemocnění, například deprese, poruchy chování nebo poruchy opozičního vzdorů. Také ony ovlivní chování dítěte a jeho schopnost učit se“⁶.

K výchovným problémům u dětí se syndromem ADHD ve školním prostředí dochází zpravidla tehdy, nejsou-li dostatečně autoritativně vedeny. Takové nevládnuté děti potom ve vyučování neustále vyrušují svým vykřikováním a štěbetáním, houpají se na židli či z ní padají, dále se schovávají pod lavici, jsou vulgární na své spolužáky, v krajním případě i učitele, a mívají záchvaty vzteku a agrese (Riefová, 1999).

Souhlasím s názorem, že tyto děti potřebují mít nad sebou tzv. pevnou ruku, ale také potřebují pedagoga, který bude mít zájem naučit se s nimi jednat. I když to pro mnohé z nich může znamenat skutečné umění.

2.5.1 Řešení výchovných problémů u dětí se syndromem ADHD ve školním prostředí

Co učitel to jiný způsob řešení výchovných problémů u dětí se syndromem ADHD. Jejich metody a způsoby řešení daných problémů jsou ovlivněny mírou informovanosti a znalostí problematiky ADHD a v některých případech i zkušenostmi. Různé pohledy na vypořádání se s výchovnými problémy u těchto dětí mají i odborníci.

Podle Kyriacoua (2005) je nejdůležitější, aby si pedagog při řešení výchovných problémů u dětí s ADHD uvědomil, kde jsou jeho hranice ve znalostech problematiky a současně jeho kompetencí. Tyto děti totiž občas potřebují odbornou pomoc v podobě terapeuta či

⁶ MUNDEN, A.; ARCELUS, J. *Poruchy pozornosti a hyperaktivita*. Praha: Portál, 2002, s. 97. ISBN 80-7178-625-X

výchovného poradce. Od pedagoga se ale očekává, že bude natolik znalý, aby dokázal alespoň zčásti identifikovat problém, naučil se mít pro dítě pochopení a byl případně schopen předat informace o problému svému kolegovi či školnímu odborníkovi s podstatně širšími potřebnými znalostmi.

Když se pedagog ocitne tváří v tvář výchovnému problému u dítěte s ADHD, musí zachovat chladnou hlavu a vnitřní klid. Zvládnutí této vypjaté situace si také do budoucna vyžaduje vymezení jasných hranic a pravidel mezi dítětem a pedagogem. Pedagog si musí za tímto účinným krokem stát a dítě přimět k dodržování stanovených pravidel. Aby jeho nastolené výchovné metody nabraly na síle, měly by být sjednoceny s výchovnými metodami ostatních pedagogů a vychovatelů učících dítě s ADHD. Velký vliv na chování dítěte se syndromem ADHD má také častá pochvala či povzbuzení při jím vykonávané činnosti. A dokázat motivovat takové dítě je považováno za úspěch, i když se jedná o běh na dlouhou trať (Jurcovičová, Žáčková, 2007).

V dnešní době se ještě naštěstí počítá i s pedagogy, kteří nejsou znalí problematiky ADHD, a dává jim alespoň prostor pro vyjádření empatie k žákům trpícím touto poruchou. Přesto se najdou jedinci, kteří tomuto nechtějí porozumět a sahají po svém osvědčeném řešení kázeňských problémů.

2.5.2 Prevence problémového chování dětí se syndromem ADHD ve školním prostředí

Je všeobecně známo, že lépe je problémům předcházet než je řešit. Možná i proto je na prevenci problémového chování dětí s ADHD kladen obzvlášť velký důraz.

„K nejdůležitějším faktorům prevence problémového chování patří:

- jasně sdělené požadavky na chování a práci žáků,
- dostatek času věnovaného vysvětlením toho, co je ve třídě přijatelné a co je nepřijatelné (vyplatí se na začátku školního roku tomu věnovat více času, učit nejen látku, ale i pravidla chování),
- jasná struktura vyučování a stanovené postupy pro často se opakující činnosti,
- předvídatelnost a důslednost jednání učitele,

- častý nácvik žádoucího chování, názorné předvádění správného postupu při plnění rutinních úkolů a příležitostné opakování požadavků a pravidel,
- jasně a spravedlivě stanovené důsledky nežádoucího chování,
- důslednost, trvání na dovedení práce do konce,
- učitelovo porozumění, pružnost, trpělivost,
- předcházení problémům preventivními taktikami,
- učitelova pomoc na individuální úrovni⁷.

Za preventivní opatření proti problémovému chování žáka se syndromem ADHD ve škole lze také považovat:

- učitelovu snahu a ochotu věnovat se občas žákovi individuálně,
- rozšířit si své znalosti a vědomosti o problematice syndromu ADHD,
- dbát na vzájemnou a fungující spolupráci s rodiči dítěte,
- používat při výuce takové vyučovací metody, které žáka s ADHD zaujmou,
- zapojovat co nejvíce žáka do skupinových prací (Riefová, 1999).

Zamezit výchovným problémům u dítěte s ADHD zejména při výuce lze také tím, že si učitel dítě posadí do předních lavic, kde na něj může nepozorovaně dohlížet, za každý dobře zvládnutý úkol jej pochválí či odmění, a v momentě, kdy začne mít dítě viditelný problém s koncentrací a udržením své energie na uzdě, jej pro něco poslat nebo vyřídít (Munden, Arcelus, 2002).

Způsobů a možností, jak předejít výchovným problémům u dětí se syndromem ADHD, je nespočet. Přesto záleží zcela na učiteli, na kolik je s těmito preventivními opatřeními seznámen, ztotožněn, a jak s nimi naloží.

⁷ RIEFOVÁ, S., F. *Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole: Praktické postupy pro vyučování a výchovu dětí s ADHD*. Praha: Portál, 1999, s. 31. ISBN 80-7178-287-4

2.6 Reeducace dítěte se syndromem ADHD

„Východiskem cílené reeducace je rozbor všech dostupných informací vyplývajících z diagnostiky dítěte, sledování rodičů, učitelů i dalších dospělých, i dětí, s nimiž jedinec s ADHD přichází do styku. Na základě syntézy poznatků vytyčujeme hlavní postupy při reeducaci. Při počátečním působení nemůže být prvotním cílem úprava chování dítěte, ale kroky směřují nejprve ke změně podmínek, v nichž dítě žije, aby ubylo negativních podnětů, které mohou působit jako spouštěcí mechanismy. Z toho vyplývá, že účastníky reedukačního procesu musejí být:

1. dospělí (rodina i škola),
2. vrstevníci,
3. dítě samo“ (Zelinková, 2003, s. 200).

Podle Zelinkové (2003) zvolené postupy a metody reeducace nejsou zaměřeny pouze na eliminování výchovných problémů u dítěte, ale jsou voleny tak, aby ovlivnily způsob života, který dítě vede, jeho návyky, zlovyky, a tím i možné příčiny vzniku problémového chování dítěte.

Takovými postupy reeducace dítěte se syndromem ADHD jsou:

- Chválení dítěte ihned po skončení dobře vykonané činnosti, a to i v případě, jednalo-li se o zcela jednoduchý úkol. Dítě potřebuje pochvalu od dospělého nejen pro zvýšení jeho sebevědomí, ale také pro motivaci ke zvládnutí dalšího úkolu.
- Poskytování zpětné vazby dítěti. Pozitivní zpětná vazba v podobě pochvaly nebo odměny by měla být pro dítě motivující. V případě, že chceme dítě napomenout či jej upozornit na chybu ve vykonávání jeho činnosti, musíme počkat, až dítě činnost dokončí. Dítě by za žádnou cenu nemělo mít pocit, že je za svou práci kritizováno či napomínáno. Proto musíme volit co nejvhodnější slova a zachovat klid, aby dítě pochopilo, že to s ním myslíme dobře a snažíme se mu poradit.

Ve třídě je potom nejvhodnější, aby byl žák posazen do první lavice. Jedině tak může učitel žákovi poskytovat pro něj tolik důležitou zpětnou vazbu.

Za největší chybu rodičů se v tomto případě považuje, když nechají své dítě s ADHD delší dobu bez dozoru, tedy bez zpětné vazby, a pak jej napomínají, či snad trestají za nevhodné činy a chování.

- Jasně a stručně zadávání úkolů dítěti. Dospělý by měl při vysvětlování zadaného úkolu, a jeho způsobu plnění, udržovat s dítětem neustálý oční kontakt, aby si mohl být jistý, že jej dítě poslouchá a soustředí se na jeho pokyny. Dítě by poté mělo zadání dospělému zopakovat, aby se obě strany navzájem ubezpečily, že si porozuměly. Takový zadaný úkol by pak měl být jasný, stručný, třeba i jednoduchý, ale hlavně by měl dítě maximálně zaujmout, aby mělo chuť jej plnit. Při tomto postupu reedukace se zaměřujeme spíše na soustředění, délku a kvalitu udržení pozornosti dítěte, nikoliv na jeho chování při plnění daného úkolu.
- Vytyčení hranic a důslednost. Pro dítě s ADHD je tento bod reedukace velice důležitý, a to proto, že má díky své poruše velké sklony k problémovému chování. Dospělého, který se snaží kočírovat jeho jednání a dává mu tak čas od času na vědomí jeho nevoli, dítě považuje za jednoznačného nepřítele, který jej nemá rád. Přesně pro tuto citlivost dítěte s ADHD je nezbytné, aby byl vychovávající důsledný a nekompromisní ve svých výchovných metodách, nicméně i přesto dokázal u dítěte nabýt pocitu bezpečí, lásky a pochopení.
- Zapojení dítěte s ADHD do kolektivu. Dítě se syndromem ADHD často pociťuje od svého okolí, že je jiné než ostatní děti. Tento pocit může v dítěti vyvolat značnou frustraci a tendenci k sociálnímu vyloučení. Reakce takového okolí vychází z jeho neznalosti problematiky ADHD. Proto je třeba osoby nacházející se v okolí dítěte s ADHD především seznámit s touto poruchou a pomoci jim pochopit její závažnost. Tím bude dítěti umožněno, aby jej tyto osoby nevykloučovaly, ale naopak ho učinily jejich součástí. Obě strany se tak mohou od sebe navzájem i něco přiučit.
- Pochopit a ctít styl, jakým se učí dítě s ADHD. Každé dítě se učí jinak, tzn., že má jiný styl učení, který vyučujícího nemusí kolikrát při jeho výuce až tak ovlivnit. Dítě s ADHD má však svůj mnohdy odlišný styl od ostatních. Tento styl je specifický tím, že se dítě běžně nedokáže zaměřit na detaily, tedy na podstatu věci. Pokud bude učitel tento styl učení dítěte respektovat a dále jej rozvíjet, měl by se držet následujících rad doporučení:

„1. Předkládat úkol jako celek, vycházet z toho, co dítě o jevu ví. Nejdříve o tématu mluvit, teprve potom vytyčit jednotlivé úkoly a požadavky.

2. Nechat sbírat informace různými cestami (modalitami, smysly) a nepředpokládat systematickosti.
 3. Zájem dítěte upoutá personalizace obsahu, tj. oživení informacemi, které se vztahují ke studentovi nebo učiteli. Osobní údaje a příběhy o spisovatelích, statistiky fotbalových zápasů, zkušenosti z prázdnin, užití údajů, které jsou žákovi s ADHD důvěrně známé.
 4. Získané poznatky pomoci zpracovávat do přehledů, dávat problému určitou strukturu. Není vhodné nabízet mnoho cest k řešení, protože příliš mnoho volnosti škodí. Dítě se neumí rozhodnout, potřebuje mantinely. Pomáháme hledat souvislosti.
 5. Utváření automatismů. Dítě s ADHD má obtíže při zautomatizování naučených poznatků a postupů. Neumí též převádět naučené z jedné oblasti do druhé. Potřebuje přeučení. Automatismy se týkají nejen poznatků, ale též pracovních postupů.
 6. Sledujeme nejen to, co dítě dělá, ale také, co si o tom myslí.
 7. Z hlediska organizačních forem globálnímu stylu učení odpovídá skupinová práce spojená s výměnou názorů, nápadů.
 8. Pomůcky, úprava třídy jsou významným prvkem působení na dítě s ADHD. Příliš mnoho pestrosti, pomůcek a podnětů rozptyluje.“
- Pomoci dítěti naučit jej se učit. Naučit se učit je velmi náročné pro každé dítě, tím spíš, jedná-li se o dítě s ADHD, neboť právě kvůli této poruše postrádá klid, rovnováhu a systematickosti při učení. Je na učiteli, aby tomuto dítěti pomohl zaměřit se na „řízení sebe samého, pozorování svých pracovních postupů a sebehodnocení.“ Dítěti tak vyučující napomůže k sebezpoznání a naučí jej potřebné odpovědnosti za své výstupy.
 - Vést dítě s ADHD k větší zodpovědnosti. Na toto dítě je třeba neustále apelovat, aby nejdříve popřemýšlelo o svém jednání, vyhodnotilo jej, a naučilo se za něj v každém případě nést následky (Zelinková, 2003, s. 200-202).

V neposlední řadě je nutno podotknout, že všechny tyto postupy reedukace, vyžadují po učitelích i rodičích značnou dávku energie, tolerance a optimismu.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 ZÁKLADNÍ INFORMACE O VÝZKUMU

Po prostudování dostupné literatury a nejnovějších poznatků o problematice syndromu ADHD u dětí a s ním spojené výchovné problémy, byl připraven výzkum, jehož výzkumnou metodou byl dotazník, který zjišťoval zkušenosti učitelů, vyučujících na základní škole, s výchovnými problémy u dětí se syndromem ADHD.

3.1 Metodika výzkumu

Pro to, aby mohl být výzkum realizován, bylo třeba zvolit vhodnou metodiku výzkumu. Vzhledem k obecnému charakteru výzkumného problému a pro zajištění co nejvíce výstupů na daný problém, jsem se rozhodla pro smíšený výzkum.

Hendl (2005, s. 60) charakterizuje smíšený výzkum jako „obecný přístup, v němž se míchají kvantitativní a kvalitativní metody, techniky nebo paradigmaty v rámci jedné studie“. Charakteristickým znakem této výzkumné metody je také práce s různými daty a způsoby analýzy (Brannen, 2005).⁸

Díky této metodologii pedagogických a sociologických výzkumů má výzkumník možnost v jednotlivých fázích výzkumného procesu pracovat jak z kvalitativní, tak i kvantitativní formou výzkumu (Hendl, 2005).

V rámci této vybrané výzkumné metody, jsem mohla zkoumat jak pohledy celého výzkumného souboru na určitý problém, tak i názory jednotlivců tvořící základní výzkumný soubor, čímž byla zajištěna validita zkoumání.

Jako předmět výzkumu jsem si zvolila popisný výchovný - výzkumný problém: Jak řeší učitelé základních škol výchovné problémy u dětí se syndromem ADHD?

K získání potřebných dat jsem jako výzkumnou metodu použila empirické šetření pomocí techniky dotazníku.

⁸ LUKÁŠ, J. Životní příběhy učitelů – Od kvalitativního ke smíšenému výzkumnému designu. <http://www.kpg.zcu.cz/capv/html/77/default.htm>

3.2 Vymezení klíčových pojmů výzkumu

syndrom ADHD (Attention Deficit Hyperactive Disorder) – porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou

výchovný problém – problém dítěte, které se svým chováním nějakým způsobem odchyluje od normy

agrese – chování, kterým dítě vědomě záměrně ubližuje druhé osobě či věci

3.3 Vymezení výzkumného problému

K tomu, aby mohl být výzkum realizován, bylo třeba stanovit výzkumnou otázku nebo-li výzkumný problém.

Jak řeší učitelé základních škol výchovné problémy u dětí se syndromem ADHD?

Pro takové vymezení výzkumného problému, jsem se rozhodla daný problém specifikovat následovně:

- Jaké je povědomí učitelů o syndromu ADHD?
- Jak učitelé vnímají přítomnost žáka se syndromem ADHD ve své třídě?
- Jaké mají učitelé zkušenosti s řešením výchovných problémů u žáka se syndromem ADHD?

3.3.1 Dílčí výzkumné problémy

Na základě specifikace výzkumného problému jsem vymezila dílčí výzkumné problémy:

- Pozorují učitelé u žáků se syndromem ADHD častější výskyt výchovných problémů oproti ostatním žákům?
- Přisuzují učitelé projevy agrese více žákům se syndromem ADHD?
- Jakým způsobem řeší učitelé výchovné problémy u žáka se syndromem ADHD?
- Mohou žáci se syndromem ADHD narušovat průběh vyučování?
- Může být žák se syndromem ADHD nějakým přínosem pro ostatní spolužáky?

3.4 Cíle výzkumu

Hlavním cílem připraveného výzkumu bylo pomocí výzkumných metod zjistit, jaké mají učitelé zkušenosti s řešením výchovných problémů u dětí se syndromem ADHD.

3.4.1 Dílčí cíle výzkumu

Po vytyčení hlavního cíle výzkumu bylo třeba stanovit dílčí cíle výzkumu:

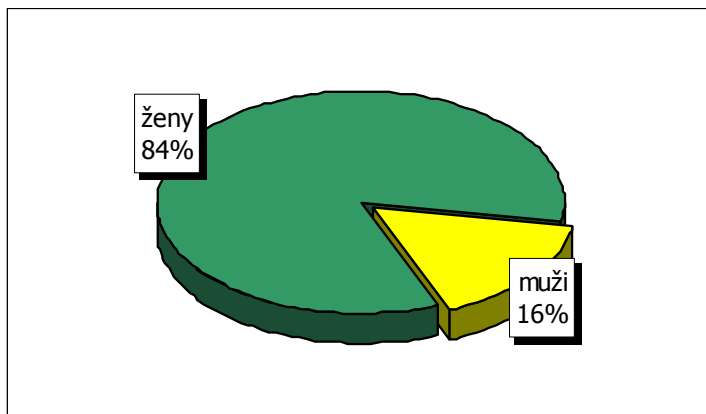
- ❖ Zjistit, zda učitelé vyučující na základní škole, pozorují u žáků se syndromem ADHD častější výskyt výchovných problémů oproti ostatním žákům.
- ❖ Zjistit, zda se učitelé, vyučující na základní škole, domnívají, že projevy agrese u většiny žáků mohou být způsobeny syndromem ADHD.
- ❖ Zjistit, jakým způsobem by učitelé vyučující na základní škole, řešili výchovné problémy u žáka se syndromem ADHD.
- ❖ Zjistit, zda si učitelé myslí, že žáci se syndromem ADHD mohou narušovat průběh vyučování.

3.4.2 Výzkumný vzorek

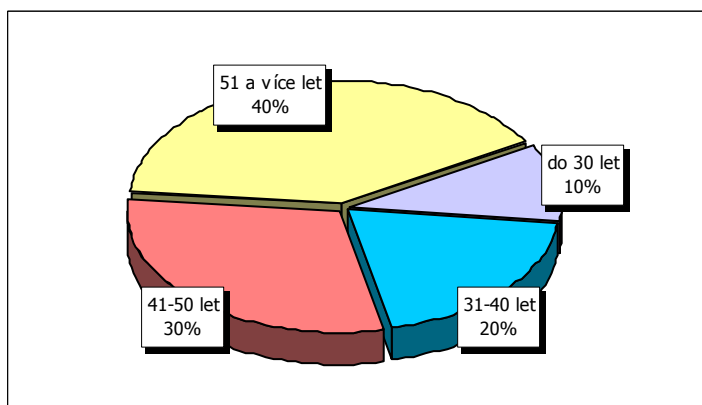
Základní soubor výzkumného vzorku tvořili respondenti, resp. učitelé vyučující na těchto níže uvedených základních školách ve Zlíně:

- Základní škola Štefánikova Zlín, Štefánikova 2514, 760 01 Zlín
- Základní škola Kvítková Zlín, Kvítková 4338, 760 01 Zlín
- Základní škola Komenského II Zlín, Komenského 78, 760 01 Zlín
- Základní škola Slovenská Zlín, Slovenská 3076, 760 01 Zlín

Výzkumný soubor byl složen ze 73 žen a 14 mužů. Procentuální vyjádření respondentů dle pohlaví je graficky znázorněno na obr. 1.

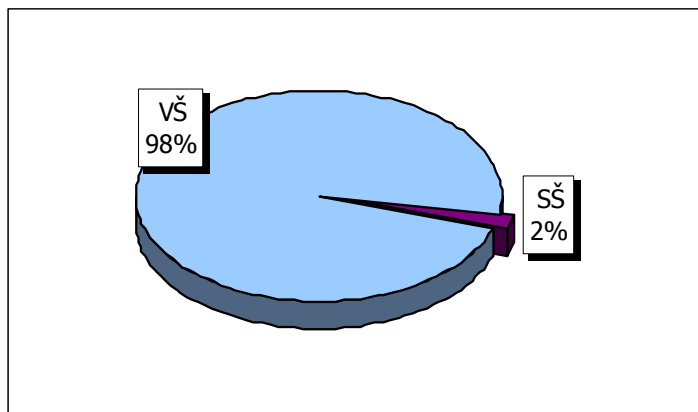
Obrázek 1: Procentuální vyjádření respondentů dle pohlaví

Z výzkumného souboru 87 dotazovaných bylo 35 respondentů ve věku 51 a více let, 26 respondentů ve věku 41-50 let, 17 respondentů ve věku 31-40 let a 9 respondentů ve věku do 30 let. Procentuální vyjádření věku jednotlivých dotazovaných je graficky znázorněno na obr. 2.

Obrázek 2: Procentuální vyjádření respondentů dle věku

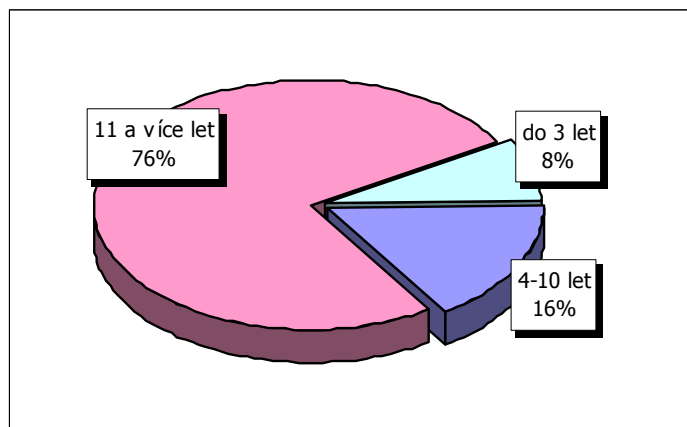
Z 87 dotazovaných bylo dále 85 respondentů s vysokoškolským vzděláním a 2 respondenti se středoškolským vzděláním. Procentuální vyjádření nejvyššího dosaženého vzdělání u respondentů je graficky znázorněno na obr. 3.

Obrázek 3: Procentuální vyjádření respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání

Z 87 respondentů mělo 66 dotazovaných praxi ve školství 11 a více let, 14 dotazovaných působilo ve školství 4-10 let a 7 dotazovaných mělo praxi ve školství do 3 let. Procentuální vyjádření délky praxe respondentů ve školství je graficky znázorněno na obr. 4.

Obrázek 4: Procentuální vyjádření respondentů dle délky praxe ve školství

Komentář

Z výše uvedených dat je zřejmé, že pedagogové zmíněných základních škol ve Zlíně jsou zastoupeni z velké části ženami, ve věku 51 a více let, s vysokoškolským vzděláním a délkou praxe ve školství 11 a více let.

3.4.3 Výzkumné metody a techniky

V empirické části výzkumu byla použita metoda dotazníkového šetření, pro níž je typickou technikou dotazník. Ten je jednou z neznámějších a nepoužívanějších technik pro získání dat v rámci kvantitativního výzkumu.

Pro svůj výzkum jsem využila jednorázového šetření, což znamenalo, že byl respondentům rozdán pouze jeden dotazník, který byl sestaven tak, aby dotazovaným zajistil anonymitu. Tento typ šetření jsem zvolila také pro to, abych dosáhla co největší reliability odpovědí (Schneider, Koudelka, 1993).

Technika dotazníku má také oproti jiným výzkumným technikám výhodu v tom, že umožňuje výzkumníkovi v relativně krátkém čase získat více dat. Pro zajištění dobré validity získaných dat je však třeba vhodně zvolit typy otázek a délku šetření.

Dotazník (viz. příloha P I) byl tedy sestaven z celkem 12 otázek, které byly připraveny převážně v dichotomické formě. Ty respondentovi nabízely výběr z možností: ano/ne/nevím, nejsem si zcela jistý/á nebo nedokáži posoudit. Pouze dvě otázky byly otevřené.

Na úvod dotazníku byly zařazeny položky, které měly určit sociologicko demografickou charakteristiku respondenta (pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání a délka praxe ve školství).

3.5 Popis výzkumu

Pro stanovený výzkum jsem si zvolila dotazníkové šetření, kterým má být zjištěno, na kolik jsou respondenti, tj. učitelé, obeznámeni s problematikou syndromu ADHD nebo-li poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou, a jaké mají zkušenosti s řešením výchovných problémů u dětí se syndromem ADHD.

Aby byla zajištěna co největší návratnost dotazníků, bylo třeba kontaktovat ředitele a v jednom případě ředitelku všech náhodně vybraných základních škol ve Zlíně a sjednat si s nimi schůzku.

Po souhlasu s provedením výzkumu na jejich škole, se ředitelé a ředitelka stali administrátory výzkumu. Byly jim poskytnuty veškeré potřebné nástroje v podobě dostatečného množství dotazníků se slovním komentářem k jejich vyplňování a uren na ukládání vyplněných dotazníků.

Dotazníky byly prostřednictvím ředitelů již zmíněných škol rozdány mezi náhodně vybrané učitele vyučující na I. i II. stupni ZŠ a v předem stanoveném termínu pak proběhl na jednotlivé základní škole opět prostřednictvím administrátorů (ředitelů) sběr dat.

3.5.1 Časový plán a harmonogram výzkumu

Výzkum byl uskutečněn v období od listopadu roku 2008 do března roku 2009 a probíhal v jednotlivých fázích:

- Stanovení tématu výzkumu, vymezení výzkumného problému, na něhož navazovaly dílčí výzkumné problémy, a cíle výzkumu – listopad 2008
- Zvolení metodiky výzkumu, výzkumné techniky a výzkumného vzorku – 1. polovina prosince 2008
- Zhotovení vybrané výzkumné techniky a zajištění všech potřebných organizačních a technických opatření pro realizaci výzkumu – 2. polovina prosince 2008
- Realizace hlavního výzkumu - 1. polovina ledna 2009
- Sběr dat – 2. polovina ledna 2009
- Kontrola, třídění a kódování dotazníků - 1. polovina února 2009
- Zpracování, analýza dat – 2. polovina února 2009
- Interpretace, závěry výzkumného šetření – březen 2009

4 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT Z HLAVNÍHO VÝZKUMU

Po přípravné fázi výzkumu, kdy bylo třeba stanovit zejména jeho metodiku, jsem mohla přistoupit k realizaci hlavního výzkumu.

Po ukončení hlavního výzkumu a sběru dat bylo třeba dotazníky, jejichž prostřednictvím byl výzkum realizován, roztřídit a zkontrolovat. Teprve poté bylo možné zpracovat analýzu získaných dat.

Na každou výše uvedenou základní školu, bylo rozdáno 35 ks dotazníků. Předpokládaný rozsah souboru tedy činil 140 respondentů.

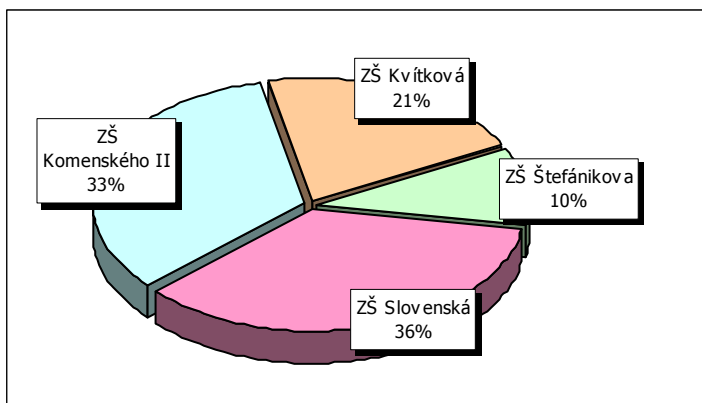
Dotazníkového šetření se z celkového počtu 140 možných respondentů zúčastnilo 87 učitelů vyučujících na základních školách ve Zlíně. Návratnost dotazníků tedy byla 62,1 %. (viz Tab. 1)

Tabulka 1: Celkový přehled návratnosti dotazníků

Základní škola	Rozdáno dotazníků	Vráceno dotazníků
ZŠ Zlín, Slovenská	35	31
ZŠ Zlín, Komenského II	35	29
ZŠ Zlín, Kvítková	35	18
ZŠ Zlín, Štefánikova	35	9
Celkem	140	87

Procentuální vyjádření návratnosti dotazníků ze zúčastněných základních škol je graficky znázorněna na obr. 5.

Obrázek 5: Procentuální vyjádření návratnosti dotazníků

Na úvod dotazníku byly zařazeny položky pro určení sociologicko demografické charakteristiky respondentů, poté následovaly položky určené pro výzkumné šetření.

❖ Otázka číslo 1: Na jakém stupni ZŠ vyučujete?

Tabulka 2: Odpovědi respondentů na otázku číslo 1

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
I. stupeň ZŠ	37	42,5
II. stupeň ZŠ	42	48,3
Celkem	79	91

Interpretace

Na uzavřenou otázku odpovědělo 87 respondentů, tedy 100 % dotazovaných tvořících základní výzkumný soubor. Počet učitelů vyučujících na I. stupni ZŠ je neméně odlišný od počtu učitelů vyučujících na II. stupni ZŠ.

8 respondentů z celkového počtu 87 odpovědělo na tuto otázku, že vyučují jak na I. stupni ZŠ, tak i na II. stupni ZŠ.

Ze získaných dat vyplývá, že ačkoliv se jednalo o náhodný výběr respondentů, výzkumný vzorek byl téměř v padesáti procentech zastoupen na I. i II. stupni ZŠ.

❖ Otázka číslo 2: Pokud učíte na II. stupni ZŠ, jaký/é předmět/y vyučujete?

Odpovědi respondentů na otázku číslo 2:

- Matematika (tento předmět vyučuje 12 respondentů),
- Fyzika (tato odpověď byla zastoupena 5 respondenty),
- Český jazyk (tento předmět vyučuje 10 respondentů)
- Anglický jazyk (tento předmět vyučuje 13 respondentů)
- Německý jazyk (tato odpověď byla zastoupena 5 respondenty)
- Hudební výchova (tento předmět vyučují 4 dotazovaní)
- Občanská výchova (tento předmět vyučují 4 respondenti)
- Výtvarná výchova (tato odpověď byla zastoupena 5 dotazovanými)
- Rodinná výchova (tato odpověď byla uvedena u 4 respondentů)
- Tělesná výchova (tento předmět vyučuje 6 dotazovaných)
- Dějepis (tato odpověď byla uvedena u 4 dotazovaných)
- Zeměpis (tato odpověď byla zastoupena 6 respondenty)
- Přírodopis (tento předmět vyučuje 7 dotazovaných)
- Chemie (tato odpověď byla uvedena u 1 respondenta)
- Informatika (tato odpověď uvedlo 5 dotazovaných)
- Pracovní činnosti (tento předmět vyučuje 5 respondentů)

Interpretace

Tato otevřená forma otázky byla určena pouze těm respondentům, kteří na předchozí otázku odpověděli, že vyučují na II. stupni ZŠ. Z celkového počtu 87 dotazovaných tedy na otázku odpovídalo pouhých 50 respondentů.

Výzkum byl v tomto případě zaměřen na předměty, které jsou v rámci vzdělávacího procesu na vybraných školách vyučovány. Absolutní četnost předmětů vyučovaných respondenty zde nebylo možné určit, neboť na jednoho respondenta připadá dva i více vyučujících předmětů.

- ❖ Otázka číslo 3: Pokud vyučujete na I. stupni ZŠ, kolik žáků máte ve třídě?

Tabulka 3: Odpovědi respondentů na otázku číslo 3

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Do 20 žáků	12	32,4
20-30 žáků	25	67,6
30 a více	0	0
Celkem	37	100

Interpretace

Na výše uvedenou otázku odpovídali respondenti, kteří na otázku číslo 1 odpověděli, že vyučují na I. stupni ZŠ. Z celkového počtu 87 respondentů se tedy jednalo o pouhých 37.

12 učitelů vyučujících na I. stupni ZŠ má ve třídě méně než 20 žáků a 25 učitelů vyučuje ve třídě 20-30 žáků.

Zbylých 8 respondentů, kteří odpověděli na otázku číslo 1, že vyučují na I. i II. stupni ZŠ, má ve třídě na I. stupni nejvýše 20 žáků.

- ❖ Otázka číslo 4: Pokud vyučujete na II. stupni ZŠ, jaký maximální počet žáků učíte v jedné třídě?

Tabulka 4: Odpovědi respondentů na otázku číslo 4

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Do 20 žáků	0	0
20-30 žáků	42	100
30 a více	0	0
Celkem	42	100

Interpretace

Na tuto otázku odpovídali respondenti, kteří na otázku číslo 1 odpověděli, že vyučují na II. stupni ZŠ. Z celkového počtu 87 respondentů se tedy jednalo o pouhých 42.

Celých 42 dotazovaných odpovědělo, že maximální počet žáků, které učí v jedné třídě, je 20-30.

Zbýlých 8 respondentů, kteří odpověděli na otázku číslo 1, že vyučují na I. i II. stupni ZŠ, má v jedné třídě na II. stupni nejvýše 20 žáků. Tento počet žáků je dán tím, že respondent zpravidla vyučuje na II. stupni cizí jazyk, který navštěvují pouze skupiny žáků, nikoliv celá třída.

❖ Otázka číslo 5: Víte, co je syndrom ADHD?

Tabulka 5: Odpovědi respondentů na otázku číslo 5

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	87	100
Ne	0	0
Nejsem si zcela jistý/á	0	0
Celkem	87	100

Interpretace

Z celkového počtu 87 dotazovaných odpovědělo na otázku kladně všech 87 respondentů. V procentuálním vyjádření tedy vědělo, co je syndrom ADHD, 100 % respondentů.

❖ Otázka číslo 6: Nachází se ve třídě/třídách, ve které/kterých učíte, žák/žáci s poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou?

Tabulka 6: Odpovědi respondentů na otázku číslo 6

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	69	79,3
Ne	17	19,5
Nejsem si zcela jistý/á	1	1,2
Celkem	87	100

Interpretace

Z celkového počtu 87 respondentů odpovědělo na tuto otázku kladně celých 69 dotazovaných. V procentuálním vyjádření se jednalo 79,3 % respondentů.

Pouze v jednom případě bylo respondentem odpovězeno, že si není zcela jistý tím, zda se v jeho třídě nachází žák či žáci s poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou. Tato odpověď mohla být založena na tom, že dotyčný zná problematiku syndromu ADHD pouze okrajově a v praxi takového žáka neumí rozpoznat nebo si danou definici nedal do souvislosti se syndromem ADHD, což by znamenalo, že na předchozí otázku neodpověděl pravdivě. Poslední možností také mohlo být, že respondent nechtěl na tuto otázku vyjádřit svůj názor.

Na výše uvedenou otázku číslo 6 navazovala položka, která byla určena respondentům, jež na předchozí otázku odpověděli záporně či jinak.

- ❖ Setkal/a jste se již někdy ve svém okolí s dítětem trpícím syndromem ADHD?

Tabulka 7: Odpovědi respondentů na navazující položku k otázce číslo 6

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	15	83,3
Ne	1	5,6
Nevím	2	11,1
Celkem	18	100

Interpretace

Z celkového počtu 87 respondentů byla tato položka určena pro 18 dotazovaných, kteří na otázku číslo 6 odpověděli záporně či jinak. V procentuálním vyjádření odpovědělo na položku kladně 83,3 % dotazovaných.

Současná a předchozí otázka byla pro výzkum klíčová v tom, abych zjistila, zda respondenti (učitelé) mají nějakou zkušenost s dítětem trpícím syndromem ADHD. Ať již přímou, či nepřímou.

Z výzkumu vyplynulo, že pouze 3 dotazovaní učitelé z celkového počtu 87 respondentů se zřejmě s takovým dítětem doposud nesetkali.

Ve dvou případech bylo na otázku odpovězeno: „nevím“, což ve mně evokovalo myšlenku, že dotyční učitelé ve skutečnosti neví, co je syndrom ADHD, přes to, že na otázku číslo 5 odpověděli kladně. Nebo definici syndromu ADHD znají stejně jako v předchozím případě pouze okrajově a teoreticky, avšak neumí tento syndrom na dítěti rozpoznat. V poslední řadě připadá v úvahu možnost, že se respondent nechtěl k dané otázce vyjadřovat.

- ❖ **Otázka číslo 7: Pozorujete u dětí se syndromem ADHD častější výskyt kázeňských problémů?**

Tabulka 8: Odpovědi respondentů na otázku číslo 7

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	75	86,2
Ne	3	3,5
Nedokáží posoudit	9	10,3
Celkem	87	100

Interpretace

Z celkového počtu 87 dotazovaných odpovědělo na tuto otázku kladně 75 respondentů. V procentuálním vyjádření se jednalo o 86,2 % respondentů.

Výše uvedená otázka již podrobněji zkoumala, jaké zkušenosti má respondent (učitel) se žákem trpícím syndromem ADHD. Tento fakt také způsobil, že odpovědi dotazovaných se začaly více různit a 10,3 % učitelů nedokázalo výzkumnou otázku posoudit.

- ❖ **Otázka číslo 8:** Mohou být podle Vás projevy agrese u žáků způsobeny syndromem ADHD?

Tabulka 9: Odpovědi respondentů na otázku číslo 8

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	50	57,5
Ne	8	9,2
Nevím	29	33,3
Celkem	87	100

Interpretace

Z celkového počtu 87 dotazovaných odpovědělo na otázku kladně 50 respondentů. V o něco menším počtu byla zastoupena i odpověď „nevím“.

- ❖ **Otázka číslo 9:** Setkali jste se někdy u žáků se syndromem ADHD s projevy agrese?

Tabulka 10: Odpovědi respondentů na otázku číslo 9

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	59	67,8
Ne	15	17,2
Nevím	13	15
Celkem	87	100

Interpretace

Z celkového počtu 87 respondentů odpovědělo na otázku kladně 59 dotazovaných (učitelů). 15 učitelů se s projevy agrese u žáků se syndromem ADHD nikdy nesetkalo a 13 učitelů na tuto otázku neznalo odpověď.

- ❖ Otázka číslo 10: Jakým způsobem byste řešili výchovné problémy u žáka se syndromem ADHD?

Interpretace

Respondenti na tuto otevřenou otázku nejčastěji odpovídali, že by výchovné problémy u žáka se syndromem ADHD řešili domluvou a úzkou spoluprací s rodiči a pedagogicko-psychologickou poradnou. Velké zastoupení mezi dotazovanými mělo také: vysvětlování, důslednost, trpělivost, individuální přístup, zpětná vazba, neustálá změna činnosti u žáka se syndromem ADHD a pochvala za každý dílčí úspěch.

V jednom případě bylo respondentem navrženo umístění žáka se syndromem ADHD do specializované třídy pro tyto žáky a v dalším opačném případě by dotazovaný k takovému žákovi zaujal stejný přístup jako k ostatním spolužákům.

- ❖ Otázka číslo 11: Domníváte se, že žáci se syndromem ADHD mohou narušovat průběh vyučování?

Tabulka 11: Odpovědi respondentů na otázku číslo 11

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	86	98,9
Ne	1	1,1
Nevím	0	0
Celkem	87	100

Interpretace

Z celkového počtu 87 respondentů odpovědělo na otázku kladně 86 dotazovaných. Pouze v jednom případě bylo respondentem odpovězeno, že žák se syndromem ADHD nemůže narušovat průběh vyučování.

- ❖ Otázka číslo 12: Myslíte si, že může žák se syndromem ADHD být nějakým přínosem pro ostatní spolužáky?

Tabulka 12: Odpovědi respondentů na otázku číslo 12

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	45	51,7
Ne	10	11,5
Nevím	32	36,8
Celkem	87	100

Interpretace

Otázka byla pojata velmi obecně bez bližších specifik, protože mne mimo jiné zajímalo, jaký úhel pohledu na tuto otázku respondenti zaujmou. Jedině tak mohl být zkoumán jejich celkový postoj k dětem se syndromem ADHD.

Z celkového počtu 87 respondentů odpovědělo na otázku „nevím“ 32 dotazovaných.

V případě 55 respondentů, kteří měli na celou věc názor pozitivní či negativní, jej mohli blíže specifikovat v následující položce, která byla právě pro tyto dotazované určena.

- ❖ Proč se domníváte, že může/nemůže žák se syndromem ADHD být přínosem pro ostatní spolužáky?

Interpretace

Respondenti, kteří se domnívali, že žák se syndromem ADHD nemůže být přínosem pro ostatní spolužáky nejčastěji uváděli následující zdůvodnění:

- žáci se syndromem ADHD ve vyučování vyrušují svým neklidem ostatní spolužáky,
- učitel je nucen řešit s těmito žáky individuálně jejich vyrušování, nemůže se proto plně věnovat výuce, která se tímto zpomaluje, a to vše na úkor ostatních spolužáků,
- žáci se syndromem ADHD narušují práci spolužáků svým neklidem, nekázní, tím je při práci zneklidňují a škodí jim.

Respondenti, kteří se domnívali, že žák se syndromem ADHD může být přínosem pro ostatní spolužáky nejčastěji uváděli následující zdůvodnění:

- žáci se syndromem ADHD přispívají k rozvoji spolupráce ve třídě, ohleduplnosti v kolektivu, respektování a toleranci druhých,
- žáci se syndromem ADHD jsou kamarádští, rádi pomáhají druhým, umožňují spolužákům získat zkušenosti a uvědomovat si rozdíly v chování,
- žáci se syndromem ADHD mají přednosti v některých předmětech a tím se stávají pro své spolužáky motivací, navzájem se od sebe učí sebekázní a soužití v kolektivu různorodých povah.

5 ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI

Praktická část mé práce byla zaměřena na výzkum, jehož hlavním výzkumným problémem bylo zjistit, jak řeší učitelé základních škol výchovné problémy u dětí se syndromem ADHD.

Výzkum byl realizován pomocí dotazníkového šetření. Dotazník, který sloužil jako výzkumná technika daného šetření, byl rozdán celkem 140 učitelům, kteří tvořili základní soubor výzkumu.

Z celkového počtu 140 dotazovaných odevzdalo dotazník 87 učitelů. Po kontrole a třídění navrácených dotazníků bylo zjištěno, že všech 87 dotazníků je řádně vyplněno a lze je tedy považovat za platné.

Učitelé odpovídali anonymně na celkem dvanáct otázek, z nichž byly pouze dvě otevřené. V úvodu byly pro ně připraveny identifikační položky, které měly sociologický a demografický charakter.

Na základě provedené analýzy získaných dat z výzkumu mohlo být konstatováno, že byly naplněny dílčí cíle výzkumu, které napomáhaly ke stanovení hlavního cíle výzkumu. Tím bylo zjištění, jaké mají učitelé zkušenosti s řešením výchovných problémů u žáků se syndromem ADHD.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že povědomí učitelů o syndromu ADHD je široké, neboť na výzkumnou otázku, která byla pro toto zjištění připravena, odpovědělo kladně všech 87 dotazovaných učitelů. Na základě potvrzení tohoto všeobecného poznatku, bylo možné blíže zkoumat zkušenosti učitelů s dětmi trpícími poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou a jejich výchovnými problémy.

Výzkumem bylo dále zjištěno, že učitelé pozorují u žáka se syndromem ADHD častější výskyt výchovných problémů oproti ostatním žákům a projevy agrese u těchto žáků přisuzují dané poruše. S výchovnými problémy u žáků se syndromem ADHD se setkala převážná většina učitelů a výchovné problémy u těchto žáků mnozí z nich řeší domluvou a spoluprací s rodiči případně pedagogicko psychologickou poradnou. I přes všechna řešení problémů však dotazovaní stále shledávají tohoto žáka za rušivý element ve vyučovacím procesu. Přesto z výše uvedeného vyplývá, že byl hlavní výzkumný problém a cíl výzkumu z velké části naplněn.

6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Ze závěru provedeného výzkumu lze konstatovat, že každý učitel během své praxe ve školství přijde do kontaktu s žákem trpícím poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou, a tudíž může čelit výchovným problémům tohoto žáka.

Za nejvhodnější variantu řešení daného problému považuji preventivní opatření před vznikem nežádoucího chování.

V praxi by toto opatření spočívalo především v individuálním přístupu učitele k žákovi se syndromem ADHD, což by obnášelo speciálně volené úkoly a požadavky úměrné jeho postižení a neustálou zpětnou vazbu ze strany učitele.

V dnešní době je ale možnost individuálního přístupu učitele k žákovi se syndromem ADHD velmi omezená z důvodu velkého počtu žáků v jedné třídě. Je zcela pochopitelné, že učitel při takovém množství žáků není schopen věnovat zvýšenou pozornost žákovi s touto potřebou. Pak ale nastává situace, kdy učitel nedokáže žákovi se syndromem ADHD uspokojit jeho potřeby vzhledem k dané poruše a žák tento nedostatek svému učiteli oplácí výchovnými problémy.

Z tohoto začarovaného kruhu existuje z mého pohledu jen jedno východisko a to takové, že se sníží počet žáků ve třídě tak, aby měl učitel prostor pro plnění individuálních potřeb žáka se syndromem ADHD. Nehledě na to, že by tento krok přispěl k posílení procesu integrace.

ZÁVĚR

Dítě snad pro každého rodiče znamená dar. Prokáže-li se však u dítěte v průběhu jeho dětství syndrom ADHD, dokáže tato změna nejen rodičům, ale i lidem žijícím v jeho okolí, zcela změnit dosavadní život a způsobit velké starosti.

Naštěstí se dá konstatovat, že problematika syndromu ADHD je v dnešní době všeobecně známá a diskutovaná a má zastoupení i v odborné pomoci nejen v podobě pedagogicko-psychologických poraden. Díky zmíněným možnostem současnosti je lidem žijícím s takto postiženým dítětem poskytnuta určitá útěcha i pomoc.

Při psaní této práce jsem si uvědomila, že osobám, které vychovávají dítě se syndromem ADHD, by měl patřit přinejmenším náš neskonale obdiv.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ELLIOT, J., PLACE, J. *Dítě v nesnázích. Prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0182-0
- [2] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2
- [3] CHUDÝ, Š. a kol. *Hledání kořenů výchovy v současné společnosti (koncepty, úvahy, názory a dilemata)*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-131-6.
- [4] JURCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. *Máte neklidné, nesoustředěné dítě? Metody práce s dětmi s LMD (ADHD, ADD) především pro učitele a vychovatele*. Praha: D + H, 2007. ISBN 978-80-903-869-1-4
- [5] KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., a kol. *Člověk, prostředí, výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2
- [6] KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3
- [7] LANIADO, N. *Máte neklidné dítě?* Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-868-6
- [8] MUNDEN, A., ARCELUS, J. *Poruchy pozornosti a hyperaktivita*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-625-X
- [9] PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8
- [10] RIEFOVÁ, S. F. *Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole. Praktické postupy pro vyučování a výchovu dětí s ADHD*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-287-4
- [11] SCHNEIDER, M., KOUDELKA, F. *Úvod do základů sociologických výzkumů*. Olomouc: UPOL, 1993.
- [12] ŠKVOROVÁ, J., ŠKVOR, D. *Proč zlobím?* Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-407-1
- [13] ZÁŠKODNÁ, H. *Psychopatologie a speciální pedagogika pro první stupeň základní školy a výchovné poradce*. Ostrava: Pedagogická fakulta v Ostravě, 1985.
- [14] ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení. Specifické vývojové poruchy čtení, psaní a dalších školních dovedností*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-800-7

Internetové zdroje:

<http://hospitalteachers.eu-/timsis/index.php?id=1369&L=8>

<http://pppdomazlice.webnode.cz/news/namety-pro-specialne-pedagogickou-a-artefiletickou-napravnou-cinnost-brozura/>

<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

<http://www.kpg.zcu.cz/capv/html/77/default.htm>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ADHD Attention Deficit Hyperactive Disorder – porucha pozornosti s hyperaktivitou

ADD Attention Deficit Disorder – porucha pozornosti

WHO World Health Organization – Světová zdravotnická organizace

MKN Mezinárodní klasifikace nemocí

DSM Diagnostický a statistický manuál

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Procentuální vyjádření respondentů dle pohlaví.....	32
Obrázek 2: Procentuální vyjádření respondentů dle věku	32
Obrázek 3: Procentuální vyjádření respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání	33
Obrázek 4: Procentuální vyjádření respondentů dle délky praxe ve školství.....	33
Obrázek 5: Procentuální vyjádření návratnosti dotazníků.....	37

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Celkový přehled návratnosti dotazníků	36
Tabulka 2: Odpovědi respondentů na otázku číslo 1	37
Tabulka 3: Odpovědi respondentů na otázku číslo 3	39
Tabulka 4: Odpovědi respondentů na otázku číslo 4	39
Tabulka 5: Odpovědi respondentů na otázku číslo 5	40
Tabulka 6: Odpovědi respondentů na otázku číslo 6	41
Tabulka 7: Odpovědi respondentů na navazující položku k otázce číslo 6	41
Tabulka 8: Odpovědi respondentů na otázku číslo 7	42
Tabulka 9: Odpovědi respondentů na otázku číslo 8	43
Tabulka 10: Odpovědi respondentů na otázku číslo 9	43
Tabulka 11: Odpovědi respondentů na otázku číslo 11	44
Tabulka 12: Odpovědi respondentů na otázku číslo 12	45

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Vzor dotazníku pro hlavní výzkum	56
---	----

PŘÍLOHA P I: VZOR DOTAZNÍKU PRO HLAVNÍ VÝZKUM

DOTAZNÍK

Pohlaví: Muž Žena

Věk: do 30 let 31-40 41-50 51 a více

Nejvyšší dosažené vzdělání: SŠ VOŠ VŠ

Délka praxe ve školství: do 3 let 4-10 let 11 a více

1. Na jakém stupni ZŠ vyučujete?

I. stupeň ZŠ II. stupeň ZŠ

2. Pokud učíte na II. stupni ZŠ, jaký/é předmět/y vyučujete?

.....

3. Pokud vyučujete na I. stupni ZŠ, kolik žáků máte ve třídě?

do 20 žáků 20-30 žáků 30 a více

4. Pokud vyučujete na II. stupni ZŠ, jaký maximální počet žáků učíte v jedné třídě?

do 20 žáků 20-30 žáků 30 a více

5. Víte, co je syndrom ADHD?

Ano Ne Nejsem si zcela jistý/á

6. Nachází se ve třídě/třídách, ve které/kterých učíte, žák/žáci s poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou?

Ano Ne Nejsem si zcela jistý/á

V případě, že na výše uvedenou otázku odpovíte záporně či jinak:

Setkal/a jste se již někdy ve svém okolí s dítětem trpícím syndromem ADHD?

- Ano Ne Nevím

7. Pozorujete u dětí se syndromem ADHD častější výskyt kázeňských problémů?

- Ano Ne Nedokáži posoudit

8. Mohou být podle Vás projevy agrese u žáků způsobeny syndromem ADHD?

- Ano Ne Nedokáži posoudit

9. Setkali jste se někdy u žáků se syndromem ADHD s projevy agrese?

- Ano Ne Nevím

10. Jakým způsobem byste řešili výchovné problémy u žáka se syndromem ADHD?

.....
.....
.....

11. Domníváte se, že žáci se syndromem ADHD mohou narušovat průběh vyučování?

- Ano Ne Nevím

12. Myslíte si, že může žák se syndromem ADHD být nějakým přínosem pro ostatní spolužáky?

- Ano Ne Nevím

Proč se domníváte, že může/nemůže žák se syndromem ADHD být přínosem pro ostatní spolužáky:

.....
.....
.....